

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

СЛАБОУЗ ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 811.161.2' 282.2

**ВЛАСНІ НАЗВИ ЯК ОБ'ЄКТ ОНІМОГРАФІЇ
У ТЕОРЕТИЧНОМУ ТА ПРИКЛАДНОМУ АСПЕКТАХ**

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса - 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі германської та слов'янської філології Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Корольова Тетяна Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Карпенко Олена Юріївна,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри граматики англійської мови;

кандидат філологічних наук, доцент
Сидоренко Олена Миколаївна,
Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет»,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться «29» квітня 2015 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65045, м. Одеса, вул. Єврейська, 25.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «28» березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. А. Дружина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Проблему збирання, систематизації та опису власних імен у спеціалізованих словниках поставлено самим життям. Підійти до неї можна з різних боків, спробувати вирішити також можна по-різному. У нашій праці представлений один із можливих, але, з нашої точки зору, перспективних підходів до збереження скарбів духовної культури різних народів, надбань, які зберігаються власними іменами.

Онімний простір будь-якої мови, що є найважливішою складовою культурно-специфічного семіотичного коду, відображає специфічний аспект членування дійсності представниками певної лінгвокультурної спільності. У ньому зазначені об'єкти дійсності співвідносяться з поняттями культури, зберігається історична пам'ять. Цими властивостями онімосфери будь-якої мови пояснюється постійний інтерес лінгвістів до сутнісних властивостей власного імені, до його ролі в лінгвокультурі. В останні десятиріччя розвитку ономастичних наук особливу увагу привертає лінгвокультурний потенціал власних імен, що реалізується в процесі функціонування онімів і відкриває свідомості носіїв мови скарби духовної культури народу.

Займаючи важливе місце в мові, власні імена характеризуються тим, що в більшій мірі, ніж імена загальні, реагують на всілякі суспільні зміни, стають свого роду реєстраторами історичних подій, що відбуваються чи відбувались, і мають своє соціологічне та ідеологічне наповнення, яке багато в чому визначається соціальними, історичними, економічними та іншими факторами. На думку В. М. Калінкіна, наявність у кожній мові величезного шару власних імен (більшість дослідників стверджують і доводять, що цей пласт щонайменше на порядок перевищує кількість неонімної лексики мови), що існують як у формі окремих слів, так і різного типу словосполучень, очевидна специфіка їх змістовної структури й багато інших чинників дають право на виокремлення з такого розділу мовознавства, як лексикографія, спеціальної дисципліни – онімографії, у ведення якої увійшли б і теоретичні засади й практичні програми словникової праці над власними іменами.

Величезний, чи не на порядок перебільшуючий лексичний запас будь-якої мови, обсяг онімного матеріалу, на жаль, все ще не став об'єктом постійної уваги дослідників-лексикографів. Не використовується повною мірою культурно-історичний, етнографічний і естетичний потенціал власних імен в онімографічних проектах, відсутні роботи щодо установа теоретичних засад лінгвокультурологічної онімографії та базових напрямків урахування її принципів у практичній діяльності лексикографів. У наш час, час викликів глобалізаційних тенденцій національним культурам, їх самобутності й самоцінності, культурологічно орієнтована онімографія постає у якості «охоронця» й «воїна» на «фронтах» лінгвокультурології, етно- й соціолінгвістики, об'єктивної історії, мовної екології тощо як у теоретичному, так і у практичному плані. Цей стан сучасної вітчизняної онімографії обумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах наукових тем кафедри загального мовознавства та історії мови Донецького національного університету «Актуальні проблеми сучасної лексикології

та лексикографії» (номер державної реєстрації ДР 0100005070) та «Лексикографічні аспекти вивчення ономастики» (номер державної реєстрації ДР 0196 WO 3133).

Мета дисертаційного дослідження – установити теоретичні засади ономографії лінгвокультурного спрямування й головні напрямки урахування її принципів у практичній діяльності лексикографів.

Поставлена мета передбачає розв’язання низки **завдань**:

1) пошук джерел і аналіз витоків лінгвокультурного аспекту дослідження онімного матеріалу;

2) лінгвоісторіографічний опис джерел, дотичних до процесів формування лінгвокультурологічних засад вивчення мовних явищ і мовленнєвих фактів;

3) ретроспективний аналіз надбань лексикографічного опрацювання онімного матеріалу в словниках різних типів;

4) установлення облігаторних факторів, які обов’язково необхідно враховувати при описі онімної одиниці у словнику лінгвокультурологічної спрямованості;

5) установлення принаймні переліку факультативних факторів, які ономограф повинен мати на увазі при описі онімної одиниці у словнику лінгвокультурологічної спрямованості.

Об’єктом дослідження є теоретичні здобутки лексикографів і ономастів у царині культуро- і етнолінгвістичної інтерпретації функційно-семантичних особливостей онімної лексики.

Предмет дослідження склали онімні одиниці, представлені у словниках з урахуванням (тією або іншою мірою) їх культурної значущості, етнокультурних особливостей, специфіки використання в текстах різної спрямованості.

Джерельна база та матеріал дослідження. Основними джерелами фактичного матеріалу стали різноманітні енциклопедії, словники та довідники, у яких тим або іншим чином був представлений онімний матеріал. Певна кількість фактів лінгвокультурного використання власних імен почерпнута з художніх та публіцистичних текстів різними мовами.

Науково-методологічною базою нашого дослідження постають фундаментальні ідеї світових і вітчизняних теоретиків у галузях лексикографії, у тому числі й ономографії, а також накопичені філологічною наукою протягом століть її розвитку методологічні засади культурознавчої інтерпретації лінгвальних феноменів. Провідним у формуванні поняттєвого й процедурного апарату дослідження став лінгвокультурологічний підхід.

Методика дослідження. Дисертацію виконано з використанням традиційного для філологічних розвідок набору методик і прийомів дослідження. Головним був *описовий метод*. Широко використовувались підходи, характерні для лінгвоісторіографічного методу досліджень, який розвивають учені, що працюють під керівництвом проф. В. А. Глуценка. Чільне місце займало аналітико-синтетичне вивчення ономографічної практики, зокрема, з *елементами лінгвокультурологічного та лінгвокраїнознавчого підходів*.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в дисертації вперше здійснено спробу розробити теоретичні складові специфічного нового напрямку – ономографії лінгвокультурологічної спрямованості. У дослідженні визначено та

проаналізовано внесок нових і великої кількості незаслужено забутих успішних методик представлення онімії у словникових статтях. Вперше здійснено раціональну критику недоліків і подання досягнень у несуперечливому зводі, який постає основою пропозицій щодо практики онімографії з лінгвокультурологічним напрямом. Новими є й теоретичний розгляд завдань онімографії у лінгвокультурному аспекті і розробка самої системи опису онімних одиниць різних не лише за розрядами, а й за виконуваними у мовленні функціями.

Теоретичне значення дослідження полягає у спробі на базі проведеного розшуку й подальшого аналізу теоретичних положень і практичних реалізацій різноманітних лексикографічних праць і ономастичних розвідок сформулювати деякі засади лінгвокультурологічної онімографії.

Практичне значення. Зібраний фактичний матеріал і результати дослідження можуть бути використані при укладанні лінгвокультурологічних словників онімів. Фактичний та теоретичний матеріал дисертаційної роботи може бути використаний у викладанні навчальних дисциплін та спецкурсів загальнотеоретичного, лексикографічного, лінгвокультурологічного, зіставного спрямування, зокрема «Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство», «Основи зіставного мовознавства», «Порівняльна типологія», «Лінгвокраїнознавство». Теоретичні та практичні результати дослідження сприятимуть подальшому розвитку лінгвокультурологічної онімографії.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації було обговорено на засіданнях кафедри загального та російського мовознавства і теорії й історії літератури та кафедри германського і слов'янського мовознавства ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» та оприлюднено на XIV, XVI, XXII Міжнародних наукових конференціях ім. проф. Сергія Бураго «Мова і культура» (м. Київ, 2005, 2007, 2013), на VI, VII, VIII Міжнародних Святогірських ономастичних читаннях (м. Святогірськ, 2011, 2012, 2013, 2014), на VI Міжнародній науковій конференції «Лексико-граматичні інновації у сучасних слов'янських мовах» (м. Дніпропетровськ, 2013), на II Міжнародній науково-практичній інтердисциплінарній конференції «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Рівне, 2013), на Міжнародній науковій конференції «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення» (м. Горлівка, 2013), на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної германської та романської філології» (м. Луганськ, 2013), на II Міжнародній науково-практичній заочній конференції «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (м. Ніжин, 2013), на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (м. Кіровоград, 2014), на V Міжнародній науково-практичній конференції «Слово. Предложение. Текст: анализ языковой культуры» («Слово. Речення. Текст: анализ мовної культури») (м. Краснодар, Росія, 2014), на Міжнародній конференції “Urgent Problems of Philology and Linguistics” («Актуальні проблеми філології та лінгвістики») (Будапешт, Угорщина, 2014), а також обговорено на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу та науково-методичних семінарах Донбаського державного педагогічного університету (2001 – 2015 pp.).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дослідження висвітлено у 18 публікаціях: 13 з яких – статті у фахових виданнях ДАК України, 3 – у матеріалах доповідей на конференціях, 2 – статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав (Росія, Угорщина). Усі статті написані одноосібно.

Обсяг і структура роботи. Дисертація загальним обсягом 215 стор. складається із текстуальної частини (вступу, трьох розділів, висновків до них та загальних висновків) - 173 стор., списку використаної літератури (270 позиції) та додатку (Додаток 1).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, відзначено її зв'язок з науковими програмами, визначено мету й завдання, охарактеризовано об'єкт, предмет, методологічну базу дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення, подано дані про апробацію й публікацію результатів.

Перший розділ «Мова і культура: взаємодія і взаємовплив» у зв'язку із тим, що ми використовуємо або певною мірою нові поняття й терміни, або, інколи, традиційну термінологію з уточненнями, важливими для розуміння нашої точки зору на обговорювану проблематику, відкриває підрозділ 1.1. «Попередні уваги до метамови дослідження».

У підрозділі 1.2. «Мова як фактор розвитку культури» у низці параграфів розглядаються аспекти заявленої назвою розділу проблеми, трактуючи представлені нижче питання. Параграф 1.2.1 «Уявлення про мову як феномен «народження» людини» у відповідності до хронології виникнення й розвитку тих або інших уявлень поділено на кілька підпараграфів. Підпараграф 1.2.1.1. у лінгвістичному ключі аналізує авторитетні погляди вчених на «Походження мови: від античності до мовознавства XVIII сторіччя». Тут приділено увагу двом провідним теоріям щодо походження мови: теорії «фюсей» – (φύσει – грецьк. *за природою*), та теорії «тесей» – (θεσει – грецьк. *за домовленістю*) і ролі їх боротьби між собою для формування поглядів номіналістів і реалістів, картезіанців та сенсуалістів. Підпараграф 1.2.1.2. присвячено науково-філософському етапу розвитку поглядів на походження мови. У ньому пунктирно позначено роль концепції Вільгельма фон Гумбольдта на подальший розвиток наукових уявлень щодо походження мови. Згідно з його концепцією, «створення мови обумовлено внутрішньою потребою людства. Вона (мова. – В. С.) не лише зовнішній засіб спілкування людей у суспільстві, вона закладена у природу самих людей і необхідна їм для розвитку їх духовних сил і виникнення світогляду...» Підпараграф 1.2.1.3. «Розвиток поглядів на походження мови у XX сторіччі» інформує про зародження культурної функції мовлення. З припущень щодо виникнення й розвитку мовленнєвої здатності людини, які знайшли найбільшу кількість прибічників, можна сформулювати гіпотезу, головний зміст якої поділяємо й ми. Перш за все це стосується фізіологічних та психофізіологічних основ виникнення й розвитку мови й мовлення. Фізіологічна основа мовлення людини уявляється складною системою зв'язків, якими об'єднані різні зони кори головного мозку. Вони на базі уроджених

анатомо-фізіологічних передумов утворюють функційну систему. Що ж до походження мови з тієї ж фізіологічної точки зору, то воно (походження) є дуже довгим процесом виникнення у філогенезі людини біофізичних передумов і подальшого розвитку мовленнєвої здатності під впливом розвитку трудових і соціальних відносин. Останні йшли шляхом ускладнення від стадної організації до суспільної регуляції поведінки. Цей процес розглянуто на тлі антропогенезу людини від *Homo erectus* до *Homo sapiens*. Доведено, що початок цивілізаційної перебудови навколишнього середовища, яке ознаменувало появу й прояви *Homo faber*, вже стовідсотково належить до періоду культурного розвитку людства. Виникнення й розвиток другої сигнальної системи у певному розумінні і є стартовою позицією для *Homo cultus* (людини культурної). У параграфі 1.2.2. «Зародження культурної функції мовлення» подано наші уявлення, які сформувалися протягом вивчення значної кількості різноманітних теорій. З нашої точки зору, знайти хоч якийсь період або навіть невеликий відтинок часу, який би відмежував “народження” людини як біологічного виду – *Homo erectus* – від людини як носія хоча б зачатків культури – *Homo sapiens* – навряд чи вдасться, бо його, можливо, і не було. Скоріш за все, перша ж спроба використати будь-який звуковий комплекс як знаряддя для досягнення тієї або іншої мети, стала стартовою позицією у процесі еволюції. Не менш важко буде знайти і той момент, коли саме розпочався процес, так би мовити, «окультурювання» людини. Не має ніяких сумнівів лише в одному: між початком цього процесу і тим моментом, коли людина осмислила й оцінила, що її життєдіяльність є «культурносною», пройшов дуже великий час. Тобто, ми вважаємо, що від початку еволюції людини вже не лише як біологічного виду, а й як тварини соціального типу, культура перебувала у стані неусвідомлюваного розвитку. Тут під словом «культура» маємо на увазі будь-який прояв поведінки людини, направлений на передачу знань від людини до людини і від покоління до покоління за допомогою слова.

У підрозділі 1.3. «Мова як форма прояву культури» відстоюється позиція щодо принципу, за яким розгляд початків культури у розвитку людини неможливий без звернення до деяких міркувань онтологічного характеру. Ми беремо на себе сміливість стверджувати, що та частина культури, яку заведено іменувати духовною культурою, розпочалася через осмислення її фактів у мові й мовленні. Припущення відносно того, що передувало чому, з нашої точки зору, не мають ніяких перспектив вирішення, бо кожне з них і логічне, і можливе, але жодне не може бути доведеним шляхом спостереження й вивчення якогось архаїчного матеріалу. При цьому ретельно розглянуто погляди Ф. Боаса, Л. Леві-Брюля, К. Леві-Стросса. Франц Боас у праці, присвяченій вивченню розуму первісної людини одним із головних вважав питання щодо існування між типами мови і культурами настільки тісного взаємного зв'язку, «що будь-яка людська раса характеризується відомою комбінацією фізичного типу, мови та культури». Міркування Ф. Боаса дають підстави для висновку щодо обов'язкового урахування у лінгвокультурологічних студіях діахронічного аспекту. Чим далі від сьогодення, тим більше різниця між культурами окремих етносів; чим ближче до наших днів, тим меншою вона стає внаслідок техногенних змін – появи сучасних засобів зв'язку – і глобалізаційних тенденцій у

розвитку людського суспільства. Люсьєн Леві-Брюль доводив, що, по-перше, вищі психічні функції людини детерміновані соціально і, по-друге, первинна свідомість відрізняється від свідомості сучасних цивілізацій як за змістом, так і за логікою. Найцікавішим для нас є твердження про існування містичних форм трансляції якостей одного об'єкта на другий, між іншим і за допомогою оволодіння *магічним словом*. З ім'ям К. Леві-Стросса пов'язаний структуралістський підхід до вивчення процесів становлення людського суспільства, розвитку мислення й мови, проявів культури, перш за все, у міфологічному етапі розвитку свідомості.

У підрозділі 1.4. «Мова як розповсюджувач і носій знань» приділено увагу двом важливим аспектам, кожен з яких міг би скласти окреме дисертаційне дослідження. У нашій же праці нами приділено лише кілька сторінок, необхідних для більш повного уявлення про характер тла, на якому розгортаються нині лінгвокультурологічні дослідження в цілому і, стосовно наших завдань, лінгвокультурологічна онімографія. Параграф 1.4.1. у загальномовознавчому висвітленні розглядає «Когнітивну функцію мови й мовлення». Сучасна наука під когнітивною функцією мови розуміє її використання як знаряддя пізнання й засіб оволодіння знаннями та суспільно-історичним досвідом. У більш конкретному формулюванні когнітивна функція мови упоряджує, зберігає та передає знання про світ з покоління до покоління і, нарешті, когніція є засобом відбиття та моделювання дійсності. Окремо й більш конкретно розглянуто роль епохи Просвітництва для усвідомлення, що зберігання й розповсюдження знань є основою цивілізаційного руху вперед. Перенесення ж акценту в просвітницькій діяльності на духовну складову знання знаменувало перехід від бездуховного існування знання як суми фактів до знань, освітлених людським розумом і духом. При цьому стало зрозуміло, що мовні знаки спроможні не лише вказувати або виконувати функції ярликів певних предметів та явищ, але й передавати в процесі обміну знаннями накопичений комунікативний досвід, включати, крім конкретно-речових ознак позначуваного, певний комплекс уявлень щодо соціального і культурного існування знаку. Параграф 1.4.2. «Лінгвістична когнітологія як нова парадигма вивчення когнітивної функції мови» розглядає, знову ж таки у лінгвоісторіографічному ключі, початки когнітивної лінгвістики. Деякі вчені вважають, що цей напрям у мовознавстві започаткував у 70-х роках минулого століття американський лінгвіст У. Чейф, який у працях, присвячених порядку слів у структурі англійських речень та їх інтонуванню, спробував пояснити їх якості характером когнітивних зусиль, спрямованих на актуалізацію наданої в реченні інформації. До розвитку когнітивної лінгвістики того часу мали відношення й погляди батька генеративної лінгвістики Н. Хомського, який розглядав структури свідомості як механізми породження мовних явищ. Під впливом його ідей сформувалися методологічні принципи когнітивної лінгвістики, за якими теоретичні гіпотези когнітивізму мають психологічний характер, а лінгвістичні явища та їх описи виступають у якості експландума, тобто того, що потребує з'ясування і роз'яснень. Як би там не було, але в наш час склався не лише авторитетний напрям, а й провідна парадигма, методологія лінгвістичних досліджень, яка претендує на найбільшу ефективність. Серед завдань когнітивної лінгвістики чільне місце займають дослідження когнітивної діяльності людини у

процесах породження, сприйняття й розуміння мовлення, пізнавальних процесів і ролі природних мов у комунікації. Саме цей напрям когнітивної лінгвістики видається найбільш важливим для лінгвокультурної інтерпретації мовленнєвих явищ взагалі й функційних особливостей використання власних імен у живому мовленні. Особливої уваги заслуговують праці української дослідниці О. Ю. Карпенко, яка власне й започаткувала дослідження онімії у когнітивному ключі на теренах України.

У підрозділі 1.5. «Про початок лінгвокультурологічного підходу до висвітлення проблем взаємодії мови та культури» представлені інформаційні матеріали й міркування щодо лінгвокультурології у світовому, перш за все, слов'янському мовознавстві. При обговоренні питань дефінітивного визначення підходу ми звернули увагу на позиції Н. Д. Арутюнової, В. В. Воробйова, С. Г. Воркачова, В. В. Красних, Ю. С. Степанова, В. М. Телії та багатьох інших учених і дійшли наступного висновку. Серед лінгвістів, які вивчають проблеми культурології, існують різні погляди навіть на питання її самостійності. Загальноприйнятим вважається, що сфера лінгвокультурологічних досліджень є одним з напрямків вивчення мови у її нерозривній єдності з культурою. Проте наявність цього напрямку філологічних студій і успіхи в ньому відіграли важливу роль і в нашому дослідженні. Вони сприяли всебічному осмисленню проблем, пов'язаних із завданнями лінгвокультурологічної орієнтації онімографії як напрямку лексикографування.

У «Висновках до першого розділу» констатовано, що навіть у «протокогнітивістських» працях доводилося, що мовні знаки спроможні не лише вказувати або виконувати функції ярликів певних предметів та явищ, але й передавати в процесі обміну знаннями накопичений комунікативний досвід, включати, крім конкретно-речових ознак позначуваного, певний комплекс уявлень щодо соціального і культурного існування знаку. Звідси підтримувана нами ідея про зв'язок Слова як феномена, як прояву людського духу з історією і культурою народу є аксіомою мовознавства. Сфера лінгвокультурологічних досліджень є одним з напрямків вивчення мови у її нерозривній єдності з культурою. Наявність розбіжностей у трактуванні навіть засадоскладаючих положень лінгвокультурології, з нашої точки зору, свідчить, з одного боку, про молодість цього напрямку філологічних досліджень, з другого ж – є свідомством активних пошуків багатьох дослідників. Час підводити підсумки ще не настав, а наявність вказівок на актуальність лінгвокультурологічних досліджень не викликає сумнівів.

У другому розділі «Загальні та специфічні закономірності функціонування онімів у середовищі культури» акцент повною мірою переведено на розгляд питань ономастики. У підрозділі «Ім'я як феномен культури» у низці параграфів встановлюються теоретичні засади лінгвокультурологічного підходу до вивчення й опису онімії. Оскільки духовна культура певний час розвивалася на, так би мовити, неусвідомлюваному рівні, й лише пізніше важливими для людської життєдіяльності стали рефлексії щодо культурних явищ і феноменів, які відбувались через осмислення фактів культури у мовленнєво-мисленнєвій діяльності людини, розгляд проблеми подано у відповідних ракурсах. Параграф 2.1.1. «Власні імена в культурі

побутового і сакрального мовлення» доводить, що саме у донауковій і дофілософській «передісторії» появи власних імен і розвитку їх функційних можливостей у побутовому мовленні скриваються від пильного ока дослідників паростки «культурного» розуміння значущості онімії як засобу передачі сувоїв інформації, пов'язаних з тим або іншим об'єктом. Передумовою теоретичного розгляду проблем функціонування власних назв як носіїв культурної інформації є діалектично суперечливий, історично змінний, але, тим не менш, безперервно зацікавлений ними процес протягом усього часу розвитку людства. На думку О. В. Суперанської, безліч «темних» місць в історії людства, незважаючи на відсутність фактичного матеріалу, можна зробити більш ясними завдяки ономастиці. Відсутність фактичного матеріалу призводить до того, що іноді цілі сторіччя не мають задовільної історичної інтерпретації. Усуненню цього недоліку може слугувати ономастика. Вірно проаналізовані власні імена приведуть історика на правітчизну цього народу, розкажуть про контакти з різними етнолінгвальними групами. Найдавніші археологічні пам'ятники зберегли лише окремі, часом дуже короткі написи, але й вони слугують дослідникам цінним матеріалом. Нашу антропонімну історію зберегли документи, серед яких важливе місце займають літописи, писцеві й розрядні книги, генеалогічні записи, в яких збереглися й власні імена відповідного історичного періоду. Оскільки ми здобуваємо необхідні нашому дослідженню знання з аналізу текстів, що, як відомо, виникли значно пізніше того періоду розвитку людини, який нас цікавить, ми вимушені звертатись до найстаріших текстів або навіть їх фрагментів, і, спираючись на конкретний матеріал, ретроспективно екстраполювати одержане знання на «темний» період розвитку мовлення й мислення. Культурна антропологія, етнографія й порівняльно-історичне мовознавство дослідили й описали величезну кількість фактів, які підтверджують думку про те, що міфологічна свідомість у дусі архаїчного реалізму сприймала власне ім'я як певну внутрішню сутність позначеного ним об'єкта. Значну роль у формуванні культурної складової в семантиці власних імен відіграють релігійні тексти і традиції. Особливе місце серед текстів сакральної сфери в світових релігіях (маємо на увазі юдаїзм, християнство й іслам) і традицій містичних течій належить так званому ім'яслав'ю або ономатодексії, яке зародилося на початку ХХ століття серед руських монахів на святій горі Афон.

У підрозділі 2.2. «Власні імена у філософії мови» у діахронічному дусі розглядається становлення наукової думки щодо імені, в тому числі й власного імені, у світовій (переважно європейській) науковій думці. У параграфі 2.2.1. «Давньогрецькі уявлення про ім'я» показано прадавню зацікавленість філософів проблемою істинності імен та їх придатності для іменування предметів. Багатий матеріал подає один з ранніх діалогів Платона «Кратіл». У ньому учень Протагора Гермоген і учень Геракліта Кратіл у присутності Сократа, що виступав у ролі третейського судді, ведуть суперечку про можливість зрозуміти сутність речі, якщо відоме її ім'я. Перші праці із зародками ідей, які могли бути перенесені на використання імен з естетичними цілями належать Аристотелю. Написані майже за сто років до часу, коли Хрисіпп виділив власні імена в самостійний клас наймень, вони подають синкретичні уявлення щодо імені як такого. Але у прикладах із

«Поетики» та «Риторики» Аристотеля вже зустрічаються засоби використання саме власних імен в естетичному сенсі. Користуючись сучасною термінологією можна стверджувати, що вже в ті далекі часи існували спроби зрозуміти переходи онімів у конотоніми й відконотонімні апелятиви. Ми розуміємо, що вживання власних імен у функції означення іншого предмета було вже в античності досить звичним явищем. У параграфі 2.2.2. «Філософія Середньовіччя та Відродження про ім'я» показано, що між античністю та середньовіччям виявляється, так би мовити, «темна зона». Від античності до розквіту епохи Відродження у прийоми використання власних імен митцями слова, так само, як і в дослідження цього питання, не було додано майже нічого нового. А от спадкоємці античних і середньовічних риторів – професори Відродження і Просвітництва – у курсах поетик і риторик залишили багато рекомендацій, спостережень та аналітичних висловлювань, які тією чи іншою мірою вплинули на подальший розвиток ставлення до власних імен як до засобу, що підвищує виразність і впливову силу мовлення. У параграфі 2.2.3. «Нова філософія поетика і риторика про імена» перш за все висвітлюється вклад Буало-Депрео (славнозвісне “L’art poétique”) у питання уживання власних назв. Далі подано розгорнутий реферат монографії В. П. Вомперського, у якій стилістичні теорії в Росії, Україні та Білорусії XVII – XVIII століть розглянуто як загальний історичний нарис становлення й розвитку риторики в східнослов’янському регіоні, докладно висвітлено зміст ряду унікальних творів, які зберігаються в єдиному (часто рукописному) екземплярі в різних бібліотеках. Спираючись на подані в монографії описи й уривки з рукописних і рідкісних друкованих джерел, можна уявити лінію розвитку тих поглядів, які відіграли значну роль у виробленні ставлення до власних імен як стилістичного засобу. Для розвитку літературних мов східнослов’янських народів, насамперед для російської літературної мови, велике значення мали філологічні праці Антіоха Кантемира, за словами В. Г. Белінського, «первого светского поэта на Руси», автора «Симфонии на псалтир» (1727), відомої книги зі стилістики художнього мовлення і віршознавства «Письмо Харитона Макентина к приятелю о сложении стихов руських» (1744), численних приміток і коментарів до власних віршів і перекладів з давньогрецької та латинської мов. Питання стилістики постійно перебували в центрі філологічних пошуків М. В. Ломоносова. У праці «Краткое руководство к риторике на пользу любителей сладкоречия» зроблено, як уявляється, серйозний внесок у поетику власних назв. Дослідження в галузі риторики привели Ломоносова до висновку про можливість і навіть необхідність уживання власних імен у літературних текстах для покращення художніх якостей висловлювання. У наступному параграфі 2.2.4. «Власні імена в сучасній філософії та філології» йдеться про реферативний аналітико-синтетичний огляд головних досягнень переважно слов’янської філософської думки у XX столітті. Цілком очевидно, що у прагненні людини до образного усвідомлення живого буття світу, яке прийшло на зміну міфологічному мисленню (вже багатьом на поетику власних назв), у репертуарі творчих прийомів його художнього відтворення неминуче повинні були виникнути й з’явилися онімні засоби. Абсолютна більшість з них базувалась на відтворенні культураносної функції власних імен. Освальд Шпенглер, осмислюючи механізми впливу історії на видатних людей відзначав неабияку роль

репрезентативних власних імен. В описаному ним механізмі осмислення історії вченими та письменниками і «себе в історії» видатними особами завжди були присутні порівняння та аналогії, від яких «рукою подати» до метафоричного та символічного вживання власних імен. Він нагадував, що, говорячи про роль Наполеона, майже завжди згадували й Цезаря і Олександра, самому Наполеону його становище видавалось схожим на становище Карла Великого, Конвент говорив про Карфаген, маючи на увазі при цьому Англію, а якобінці називали себе римлянами, порівнювали Флоренцію з Афінами, Будду з Христом. Перший пристрасний археолог, Петрарка прирівнював себе до Цицерона; для шведського короля Карла XII стала фатальною та обставина, що він з юнацтва носив у кишені життєпис Олександра, написаний Курцієм Руфом. Фрідріх Великий з повною впевненістю користується аналогіями, щоб визначити своє розуміння ситуацій світової політики; він порівнює французів з македонцями під владою *Філіппа* на протигагу грекам – німцям: «Уже Фермопили Германи, Эльзас и Лотарингия, в руках Філіппа». Це прекрасна оцінка політики кардинала Флері. У підпараграфах 2.2.4.1. «Філософія імені» О. Ф. Лосєва», 2.2.4.2. «Філософські пошуки С. Булгакова та його ставлення до власного імені», 2.2.4.3. «Розшуки про власні імена в працях о. Павла Флоренського» та 2.2.4.4. «Новітні філософські підходи до вивчення власних імен» послідовно висвітлюється найважливіший внесок видатних філософів і, водночас, ономастологів у сучасне розуміння відносин між культурою і власним ім'ям як акумулятором, носієм і передатчиком знань. На завершення розглянуто деякі дискусійні питання у новітніх філософських підходах до вивчення власних імен.

Підрозділ 2.3. «Становлення й розвиток ономастичних досліджень» представляє собою науково-аналітичний ретроспективний нарис історичного розвитку ономастичної науки. Аналізу й інколи критиці піддаються питання, які тим або іншим чином відіграють роль у питаннях культурологічно спрямованої онімографії. Параграф 2.3.1. «Ономастичні дослідження у межах історичних наук і географії» стисло доповідає про період, який передував власне ономастиці як самостійній науці. Головним висновком тут є вказівка на важливість цього етапу ономастичних досліджень для становлення самостійної науки і не менш важлива для нашого дослідження установка щодо необхідності всебічного урахування досягнень суміжних наук при лінгвокультурологічному описі власних імен. Параграф 2.3.2. «Етимологічні дослідження онімного матеріалу» демонструє величезну значимість для ономастики власне етимологічних розвідок. Показує їх внесок у розвиток уявлень про історичні процеси, про наслідки переселення народів тощо. У той же час, послідовно відстоюючи установки Донецької ономастичної школи, ми схилиємося до підтримки думки Євгена Степановича Отіна, що значно важливіми, ніж іноді занадто інтуїтивні припущення етимологів, для лінгвокультурознавчого підходу до завдань онімографії є історико-етимологічне студіювання функціонування онімів. Параграф 2.3.3. «Становлення ономастики як самостійної науки» переважно лінгвоісторіографічний. У ньому окремими підпараграфами відзначені: 2.3.3.1. «Короткі відомості про розвиток світової ономастичної науки», 2.3.3.2. «Вітчизняна ономастична наука». Останній підпараграф розповідає про: а) піонерів української ономастики і перші осередки ономастичних досліджень

(2.3.3.2.1), б) повоєнну ономастичну науку в Україні (2.3.3.2.2). Сучасним напрямком ономастичних досліджень присвячено підпараграф 2.3.3.3. У всіх випадках, коли нам ставали відомими факти уваги до проблем онімографії, це відзначалося окремо у вищезазначеному підпараграфі.

Розлогий підрозділ 2.4. «Семантика власного імені» трактує одну з найважливіших для ономастики як науки і онімографії як наукової дисципліни і практики лексикографування онімних одиниць проблему значення. Питання це найбільш широко обговорюване, але й досі не вирішене. У відповідному параграфі 2.4.1. подано «Історичний екскурс». О. В. Суперанська у класичній монографії подала досить повний огляд різних точок зору на наявність або відсутність значення у власних імен. За час, який відділяє «загальну теорію власного імені» від сьогодення з'явилося дещо нове у трактуванні проблеми. Тому на фоні історичного огляду в параграфі 2.4.2 розглянуто «Сучасні уявлення про семантику власних імен». Тут проаналізовано найбільш авторитетні погляди сучасних дослідників на семантику онімів. На цьому тлі вдалося логічно переключитись на проблему «культурної» семантики власних імен і завершити узагальненнями щодо «Специфіки семантики власних імен у мові й мовленні» (2.4.3). Найбільш вдалими тут уявляються теоретичні розробки О. Л. Березович, хоч практичний, точніше ілюстративний матеріал більшості її ономастичних праць пов'язаний з етнолінгвістичним і діалектологічним вивченням північно-західної Росії.

Підрозділ 2.5. «Функціонування власних імен в різних типах мовлення» представляє здебільшого не теоретичні здобутки вчених, а практичний матеріал, з якого ми намагалися вилучити все, що тим або іншим чином або обов'язково потрібно використовувати в онімографічній практиці лінгвокультурознавчого типу, або враховувати як можливі факультативні варіанти опису. Параграф 2.5.1. «Власні імена у побутовому мовленні» на матеріалі власне побутового мовлення, спілкування в Інтернеті та художньої літератури зосереджує увагу на використанні лінгвокультурної інформації у власних іменах для досягнення як практичних цілей спілкування, так і для отримання певних естетичних результатів. Параграф 2.5.2. «Використання власних імен в офіційному спілкуванні» вирішує аналогічні з попереднім параграфом завдання, спираючись на документи й тексти офіційно-ділового стилю мовлення. У параграфі 2.5.3. «Власне ім'я у художньому мовленні» увагу зосереджено не на всій багатющій гамі фігуративних можливостей власних імен у художньому мовленні, а лише на тій їх частині, яка базується на безумовно культурній інформації. Нарешті, параграф 2.5.4. «Проникнення естетичного відношення до наймення в усі сфери спілкування» підводить підсумки деяких власних і чисельних інших спостережень. Головна суть їх може бути визначена як стирання меж між різними типами мовлення, принаймні у сфері фігуративного використання власних імен, проникнення у побутове мовлення прийомів використання власних імен, характерних для художньої літератури й публіцистики. Зрозуміло, що це явище ні в якій мірі не знімає специфічності вживання власних імен у художньому мовленні.

У підрозділі 2.6. «Семантична аура власних імен» послідовно розглянуто найважливіші для дослідження моменти, пов'язані з функціонуванням онімів у

різних типах мовлення і необхідністю урахування їх якостей в онімографічній практиці. Ця проблема і досі ще недостатньо розроблена і для онімографії є майже повністю новою за винятком онімографії у царині конотативних власних імен. У параграфі 2.6.1. «Розвиток досліджень конотативної онімії» головну увагу приділено внеску Донецької ономастичної школи, перш за все, Є. С. Отіна як теоретика і світового рівня практика онімографії конотонімів. Аналізуються й аналогічні праці Г. П. Лукаш, виконані на українському матеріалі. Особливу увагу приділено поглядам Є. С. Отіна на сутність онімічної конотативності. Учений не включав у процес конотонімізації власних імен емоційно-експресивні моменти функціонування онімів, вважаючи їх вторинними і менш важливими для формування конотонімів у процесі онімогенезу. На ряді прикладів продемонстровано його розробки в галузі онімографії конотативних власних імен у російській мові. Параграф 2.6.2. «Літературна ономастика й початок поетонімології» подає розлогу інформацію про розвиток цього напрямку досліджень в Україні, зокрема в Чернівецькій та Одеській ономастичних школах, засновником яких був Ю. О. Карпенко, та в Донецькій ономастичній школі, де засновником знову ж таки був Є. С. Отін. Наступний параграф 2.6.3. «Вивчення онімогенезу», також переважно представляє погляди на проблему та конкретну онімографію в працях Є. С. Отіна та В. М. Калінкіна. Онімогенез трактується як явище, характерне для існування онімів взагалі. Вони перебувають, з точки зору названих дослідників, у стані невпинної динаміки. І лише зусилля дослідника затримують онім у той або інший момент онімогенезу і дозволяють говорити про етапи цього явища. Проблема умовчання імені у відповідному параграфі 2.6.4. трактується, виходячи з засад теорії поетонімології В. М. Калінкіна та праць його послідовників і учнів. Для формулювання деяких засад онімографії, у тому числі й такої, яка покликана зафіксувати культурологічно значимі моменти функціонування пропріальних одиниць важливе значення мають погляди на значимість для ототожнення імені з певним об'єктом перифразувань і різного роду дескрипцій. На завершення підрозділу у параграфі 2.6.5. «Виникнення й розвиток вчення про семантичну ауру власного імені» розглянуто питання про феноменологію семантичної аури і зміст самого поняття як воно формується наразі у дослідженнях ономастологів.

У «Висновках до другого розділу» підсумовано результати всебічного ретроспективного огляду проблем, пов'язаних з функціонуванням онімії у мові й мовленні, наведено головні положення теорії власних імен і деякі поняття, без урахування яких онімографія уявляється недостатньо обґрунтованою.

У третьому розділі «Власні імена як об'єкт онімографії» перший підрозділ 3.1. подає «Короткий екскурс в історію онімографії». В ньому розглянуто шлях, яким пройшла онімографія, починаючи від спроб представлення онімів у «Симфоніях» до книг Ветхого і Нового заповітів і закінчуючи різного типу словниками, в тому числі й спеціалізованими онімними до мови письменників, а також лінгвокраїнознавчими студіями власних імен у різних мовах. Другий підрозділ 3.2. «Структури онімних словникових статей» присвячено розгляду на конкретних прикладах з різноманітних словників структури онімних словникових статей. При цьому головну увагу приділено обов'язковим (параграф 3.2.1. «Облігаторні компоненти онімних

словникових статей») і перемінним (параграф 3.2.2. «Факультативні компоненти статей про власні імена») компонентам словникових статей про онімні одиниці мови й мовлення. Головною частиною розділу є підрозділ 3.3. «Деякі теоретичні міркування відносно проектування культурологічно орієнтованих словників онімів». В ньому представлені: параграф 3.3.1 «Спектр культурологічних орієнтованих онімографічних проектів» в якому подано існуючі на даний момент в ономастиці проекти словників власних імен і відзначено важливість власне лінгвокультурологічно орієнтованих праць. Онімний простір будь-якої мови як важлива складова культурно-специфічного семіотичного коду, віддзеркалює один з аспектів членування дійсності представниками певного лінгвокультурного загалу. У ньому поіменовані об'єкти дійсності у співвідношенні з поняттями культури зберігають історичну пам'ять. Саме цією якістю онімосфери будь-якої мови пояснюється постійне зацікавлення лінгвістів сутнісними якостями власного імені, його роллю у лінгвокультурі. Головне завдання лінгвокультурології стосовно ономастичного матеріалу полягає у дослідженні й описі механізмів на основі яких здійснюється взаємодія онімів як одиниць природної мови з культурною семантикою культурного коду. На даному етапі розвитку ономастики й онімографії вчені визнають той факт, що методи й способи фіксації власних імен, які використовувалися раніше, виявляються непереконливими у нових умовах розвитку лінгвістичної науки в цілому й ономастики зокрема. Для «перших кроків» важливим і повчальним може стати звернення до репрезентативних власних імен, які часто використовуються мовцями не лише для позначення конкретної події, певної особистості, місця, організації тощо, а й у якості культурного знака, символу певних якостей, подій, долі. Репрезентативні власні імена як номінатори широко відомих об'єктів використовуються ерудованими мовцями для представлення і, водночас, оцінки оточуючої дійсності. У параграфі 3.3.2. «Завдання й засади порівняльної онімографії» розглянуто можливості й перспективи цієї майже не розробленої, цілинної сфери досліджень Виходячи з сформульованих у дослідженні засад, у завдання порівняльної онімографії включено «Культурологічну стратифікацію онімної лексики» (підпараграф 3.3.2.1.) В ньому трактується проблема еквівалентності змісту власних імен у порівнюваних культурах (фрагмент 3.3.2.1.1.), розглянуто «безеквівалентні» онімні одиниці порівнюваних культурних традицій (фрагмент 3.3.2.1.2.), аналізується «фоновий» компонент онімних відповідностей у порівнюваних мовах (фрагмент 3.3.2.1.3.) Параграф 3.3.3. «Структура і склад статей культурологічно орієнтованого словника онімів» подає розроблені нами варіанти моделей словникових статей для лінгвокультурологічно орієнтованих словників пропріальної лексики, підсумовує пошуки в цьому напрямку і подає на суд ради пропозиції щодо формальних та змістовних компонентів словникової статті. Наступний параграф 3.3.4. «Правила добору «фонові» інтеркультурної онімії для культурологічно орієнтованих словників порівняльного типу» пропонує деякі засади порівняльної онімографії. У параграфі 3.4. «Порівняльний словник «фонові» інтеркультурної онімії», подано (підпараграф 3.4.1.) «Роздуми про підбор онімії» для культурологічно орієнтованих словників різних типів. Тут ми звертаємо увагу укладачів словників даного типу на необхідність наявності фонових сем у

порівнюваних лексемах, присутність оніма в інтеркультурному просторі рідної мови і мови, яка вивчається і, нарешті, на репрезентативний характер онімної одиниці. У параграфі 3.4.2. тлумачиться «Правило необхідного й достатнього контексту». Наявність значної кількості прикладів урахування фонові складові в досліджуваному корпусі текстів ставить на порядок денний проблему підбору ілюстративного матеріалу. Вирішувати його має кожен з укладачів самостійно у відповідності до поставленої мети. Але деякі поради можна подати. До них відносимо урахування частотності, виразності і наочності, а також наявність необхідної й достатньої кількості прикладів.

ВИСНОВКИ

Виконана робота дозволила виявити витoki лінгвокультурного підходу до досліджень онімного матеріалу. Вдалося це зробити завдяки лінгвоісторіографічному вивченню джерел, дотичних до процесів формування лінгвокультурологічних засад вивчення мовних явищ і мовленнєвих фактів у глибокому ретроспективному огляді.

Результатом аналізу надбань лексикографічного опрацювання онімного матеріалу в словниках різних типів постала картина різновидів опису як власне онімних параметрів пропріальних одиниць, так і підходів до висвітлення у лаконічних формулах словникових дефініцій, кваліфікацій і лінгвокультурних коментарів пошукуваних культурно цінних факторів функціонування власних імен у різних типах мовлення.

Шляхом порівняння словникових статей різного типу вдалося установити характеристики облігаторних факторів, які обов'язково необхідно враховувати при описі онімної одиниці у словнику лінгвокультурологічної спрямованості, а також виявити факультативні фактори, які онімограф повинен мати на увазі при описі онімної одиниці у словнику лінгвокультурологічної спрямованості.

Таким чином, мету дисертаційного дослідження – установлення теоретичних засад онімографії лінгвокультурного спрямування – було досягнуто. Для практичного використання було визначено головні напрямки урахування принципів лінгвокультурної онімографії у практичній діяльності лексикографів.

Подальші перспективи розвитку досліджуваної проблеми ми вбачаємо в продовженні вивчення онімної лексики, що включена до словників спільної мови як самостійна заголовна одиниця, як правило, несе цінну, культурно значущу інформацію. Тому об'єднання власне ономастичної та культурологічної інформації в онімографічній практиці повинно сприяти виявленню важливої ролі цих лексичних одиниць у комунікації. Власні імена більшою мірою, ніж імена загальні, реагують на суспільні зміни, стають свого роду реєстраторами історичних подій, що відбуваються, мають свою соціальну та ідеологічну значущість. Теперішній стан ономастики й онімографії, методи й способи фіксації власних імен, що використовувалися раніше, виявляються недостатньо специфічними щодо утворення ономастичних словників лінгвокультурологічного типу.

Труднощі техніки лінгвокультурної онімографії пов'язані, в першу чергу, з тим, що їх культурна значущість відбивається не в номінації, а в денотаті. Один і той же предмет, одне і те ж історичне явище, незалежно від того, однаково вони названі

представниками різних культур чи ні, в лінгвокультурологічній складовій семантики будуть відображати особливості національного світогляду, світосприйняття та світорозуміння. Оними міцно вписані в історичний і соціокультурний контекст, вони мають статус культурно-конотативних і культурно-значущих компонентів комунікації.

Розкриття змісту культурно-конотативної значущості найбільш ефективно може бути здійснено за допомогою лінгвокультурного тлумачення. У складі національних ономастиконів особливої уваги заслуговують репрезентативні імена власні, які використовуються не стільки для позначення конкретної події, людини, міста, організації і т.п., скільки в якості культурного знака, символу певних якостей, подій, доль. Репрезентативні імена власні позначають загально відомі, часто згадувані в мові, реальні або віртуальні об'єкти. Вони є важливою частиною національної ментальності, сприяють виробленню певних стереотипів в описі навколишньої дійсності і беруть участь в оцінці останньої в національній свідомості.

До теперішнього часу словники загалом і словники онімів зокрема ще не досягли рівня універсального засобу відображення мови і культури, однак вони мають істотний потенціал для розвитку лінгвокультурної онімографії.

Основним завданням на даному етапі розвитку онімографії можна вважати розробку технології відображення в словниковій статті інтеркультурного і інтерлінгвального типу зумовлених особливостями національних світоглядів відмінностей в розумінні одного і того ж власного імені різними народами.

Доводити важливість словників власних імен, що спираються на культурознавчі традиції, не потрібно. Це аксіома, що усвідомлена носіями мови і яка знайшла практичне застосування у величезній кількості словникових підприємств. Необхідним є новий, оригінальний не незвичайністю, а комплексністю, що враховує вже накопичені досягнення і сформовані традиції, підхід до опису неоціненних скарбів світової культури, акумульованих у власних іменах.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Слабоуз В. В. К вопросу о значении имён собственных в языке, речи и художественном тексте / В. В. Слабоуз // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : Научно-методический сборник. – Вып. X. Ч. I. – Славянск, СГПУ, 2002. – С.169 – 174.
2. Слабоуз В. В. Вербалістська versus антивербалістська теорії співвідношення мови і мислення / В. В. Слабоуз // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : Научно-методический сборник. – Вып. XI. Ч. I. – Славянск, СГПУ, 2003. – С. 91 – 97.
3. Слабоуз В. В. «Понятийность» и «непонятийность» имён собственных / В. В. Слабоуз // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : Научно-методический сборник. – Вып. XII. – Славянск, СГПУ, 2004. – С. 45 – 49.
4. Слабоуз В. В. Учебная лексикография: определение и содержательное разнообразие / В. В. Слабоуз // Теоретические и прикладные проблемы русской фи-

лології : Научно-методический зборник. – Вып. XIII. Ч. I. – Славянск, СГПУ, 2005. – С. 135 – 138.

5. Слабоуз В. В. Мова як провідник і носій знань / Слабоуз В. В. // Мова і культура. (Науковий щорічний журнал). – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип.8. – Т. 1. Філософія мови і культури. – С. 184 – 190.

6. Слабоуз В. В. Антропоцентрический подход к описанию языка / В. В. Слабоуз // Вестник СевГТУ. : Филология. – Сб. науч. тр. [редкол. : А. С. Козлов (отв. ред.) и др.]. – Севастоп. нац. тех. ун-т. – Вып. 65. – Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2005. – С. 189 – 195.

7. Слабоуз В. В. Картина світу як когнітивно-емотивна концептуальна система / В. В. Слабоуз // Мова і культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9. – Т. I (89). Філософія мови і культури. – С. 88 – 91.

8. Слабоуз В. В. Орієнтація на користувача як невід’ємна умова антропоцентричного лексикографування та можливі підходи до лексикографування онімів / В. В. Слабоуз // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сборник. – Вып. XIX. – [отв. ред. В. А. Глущенко]. – Славянск : СГПУ, 2010. – С. 88 – 94.

9. Слабоуз В. В. Теоретичні передумови дослідження питання про значення власної назви / В. В. Слабоуз // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сборник. – Вып. XX. – [отв. ред. В. А. Глущенко]. – Славянск : СГПУ, 2010. – С. 112 – 124.

10. Слабоуз В. В. Значення лексичної одиниці з точки зору антропоцентричного підходу / В. В. Слабоуз // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сборник. – Вып. XXI. – [отв. ред. В. А. Глущенко]. – Славянск : СГПУ, 2011. – С. 82 – 90.

11. Слабоуз В. В. К обоснованию некоторых направлений развития лингвокультурной ономографии / Слабоуз В. В. // М74 Мова і культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 15. – Т. VIII (162). – С. 42 – 45.

12. Слабоуз В. В. Про деякі загальні проблеми ономографії / В. В. Слабоуз // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сборник. – Вып. XXIII. – [отв. ред. В. А. Глущенко]. – Славянск : СГПУ, 2012. – С. 151 – 156.

13. Слабоуз В. В. Проблемы и задачи лингвокультурологической ономографии / В. В. Слабоуз // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : (філологічні науки) / За матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ключові проблеми сучасної германської та романської філології». – № 14 (273), липень 2013, частина I. – Луганськ : Видавництво Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2013. – С. 226 – 233.

14. Слабоуз В. В. Про деякі проблеми сучасної ономографії / В. В. Слабоуз // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках : VI Международная научная конференция (Днепропетровск, ДНУ имени Олеса Гончара, 22-23

апреля 2013 г.) : материалы. – [составитель Т. С. Пристайко]. – Д. : Нова ідеологія, 2013. – С. 277 – 280.

15. Слабоуз В. В. Из истории развития ономастической науки (восточнославянский контекст) / В. В. Слабоуз // Наукові записки Ніжинського університету імені Миколи Гоголя. – Філологічні науки. – М-во освіти і науки України, Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя ; [редкол. : Н. М. Арват, О. Г. Астаф'єв, Н. І. Бойко та ін.]. – Ніжин, 2013. – Книга 4. – С. 288 – 293.

16. Слабоуз В. В. Имя собственное – «зеркало культуры» / В. В. Слабоуз // Слово. Предложение. Текст : анализ языковой культуры. – Материалы V Международной научно-практической конференции. 25 февраля 2014 г. : Сборник научных трудов. – Краснодар, 2014. – С. 120 – 123.

17. Слабоуз В. В. До питання про лінгвістичні основи навчальної лексикографії та жанрово-типологічну класифікацію словників / В. В. Слабоуз // Наукові записки . – Випуск 126. – Серія : Філологічні науки (мовознавство) – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 415 – 420.

18. Слабоуз В. В. Теоретичні та історичні передумови дослідження проблеми лексичного значення власних назв / В. В. Слабоуз // Science and Education a New Dimension. Philology, II (7), Issue : 34. – Budapest, 2014. – P. 80 – 84.

АНОТАЦІЯ

Слабоуз В. В. Власні назви як об'єкт онімографії в теоретичному та прикладному аспектах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. – Одеса, 2015.

Дисертаційну роботу присвячено установленню теоретичних засад лінгвокультурологічної онімографії та базовим напрямкам урахування її принципів у практичній діяльності лексикографів. Проаналізовано витoki лінгвокультурного аспекту дослідження онімного матеріалу. Здійснено лінгвоісторіографічний опис джерел, дотичних до процесів формування лінгвокультурологічних засад вивчення мовних явищ і мовленнєвих фактів. Представлено ретроспективний аналіз надбань лексикографічного опрацювання онімного матеріалу у словниках різних типів. Установлено облігаторні фактори, які обов'язково необхідно враховувати при описі онімної одиниці у словнику лінгвокультурологічної спрямованості. Подано стислий нарис про розвиток досліджень конотативної онімії та вивченню явища онімогенезу. Виявлено перелік факультативних факторів, які онімограф повинен мати на увазі при описі онімної одиниці у словнику лінгвокультурологічної спрямованості. Зроблено спробу на базі проведеного розшуку й подальшого аналізу теоретичних положень і практичних реалізацій різноманітних лексикографічних праць і ономастичних розвідок сформулювати деякі засади лінгвокультурологічної онімографії. Сформульовано правила добору «фонові» інтеркультурної онімії для

лінгвокультурологічно орієнтованих словників онімів порівняльного типу і подано взірці словникових статей.

Ключові слова: інтеркультурний, лінгвоісторіографічний, лінгвокультурологічний, онім, онімія, онімогенез, онімограф, онімографія, фоновий.

АННОТАЦИЯ

Слабоуз В. В. Имена собственные как объект ономографии в теоретическом и прикладном аспектах. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» МОН Украины. – Одесса, 2015.

Диссертационная работа посвящена установлению теоретических основ лингвокультурологической ономографии и базовым направлениям учета ее принципов в практической деятельности лексикографов. Проанализированы истоки лингвокультурного аспекта исследования онимного материала. Осуществлено лингвоисториографическое описание источников, посвященных процессам формирования лингвокультурологических основ изучения языковых явлений и речевых фактов. Представлен ретроспективный анализ достижений лексикографической обработки онимного материала в словарях разных типов. Установлены облигаторные факторы, которые обязательно необходимо учитывать при описании онимной единицы в словаре лингвокультурологической направленности. Представлен сжатый очерк о развитии исследований коннотативной онимии и изучении явления онимогенеза. Выявлен перечень факультативных факторов, которые ономограф учитывать при описании онимной единицы в словаре лингвокультурологической направленности. Сделана попытка на основе проведенного анализа теоретических положений и практических реализаций различных лексикографических работ и ономастических исследований сформулировать некоторые принципы лингвокультурологической ономографии. Сформулированы правила отбора «фоновой» интеркультурной онимии для лингвокультурологически ориентированных словарей онимов сравнительного типа и представлены образцы словарных статей.

Ключевые слова: интеркультурный, лингвоисториографический, лингвокультурологический, оним, онимия, онимогенез, ономограф, ономография, фоновый.

SUMMARY

Slabouz V. V. Proper Name as an Object of Onymography in the Theoretical and Practical Aspects. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2015.

The thesis is devoted to the establishment of the theoretical foundations of linguoculturalological onymography and to the consideration of the basic principles in practical lexicography. The origin of the linguocultural aspect of research of onym material is analyzed. The linguohistoriographic description of the sources devoted to the processes of linguoculturalological foundations development as well as the analysis of the linguistic phenomena and speech facts have been carried out. The retrospective analysis of the achievements as to the problem of lexicographic treatment of the onym material in various dictionaries is introduced. There is a set of the obligatory factors that must be taken into consideration while describing the onym units in the dictionary of linguoculturalological orientation. The concise outline of the investigation development of the problem and the outlook at the connotative onymy and the phenomenon of onymogenesis are presented. The list of the optional factors that the onymographer should keep in mind while describing the onym units in the dictionary of linguoculturalological orientation has been identified. On the basis of the analysis of results of theoretical and practical implementations of various lexicographical works and onomastic researches there has been made an attempt to formulate some guidelines of linguoculturalological onymography. The selection rules of the “background” intercultural onymy for the linguoculturalologically oriented dictionaries of onyms of a comparative type are formulated, and the samples of dictionary articles are presented as well.

Key words: intercultural, linguohistoriographic, linguoculturalological, onym, onymy, onymogenesis, onymographer, onymography, background.

Підписано до друку 25.03.2015 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 741.

Видавництво Б.І. Маторіна
84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел./факс +38 06262 3-20-99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008

р.
